

Q. ASCONI PEDIANI ARGUMENTUM : Pro Milone

[30] Hanc dixit Cn. Pompeio III cos. a. d. VI Id. April orationem. Quod iudicium cum ageretur, exercitum in foro et in omnibus templis quæ circum forum sunt collocatum a Cn. Pompeio fuisse non tantum ex oratione et annalibus, sed etiam ex libro apparet qui Ciceronis nomine inscribitur de optimo genere oratorum.

Argumentum hoc est :

T. Annius Milo et P. Plautius Hypsæus et Q. Metellus Scipio consulatum petierunt non solum largitione palam profusa sed etiam factionibus armatorum succincti. *Miloni et Clodio summæ erant inimicitæ*, quod et Milo Ciceronis erat amicissimus in reducendoque eo enixe operam tr.pl. dederat, et P. Clodius restituto quoque Ciceroni erat infestissimus ideoque summe studebat Hypsæo et Scipioni contra Milonem. Ac sæpe inter se Milo et Clodius cum suis factionibus Romæ depugnauerant : *et erant uterque audacia pares*, sed Milo pro melioribus partibus stabat. Præterea *in eumdem annum consulatum Milo, Clodius præturam petebat, quam debilem futuram consule Milone intellegebat*. Deinde cum diu tracta essent comitia consularia perficique ob eas ipsas perditas candidatorum [31] contentiones non possent, et ob id mense Ianuario nulli dum neque consules neque prætores essent trahereturque dies eodem quo antea modo - dum Milo quam primum comitia confici uellet confideretque cum bonorum studiis, quod obsistebat Clodio, *tum etiam populo propter effusas largitiones impensasque ludorum scænicorum ac gladiatorii muneris maximas*, in quas tria patrimonia effudisse eum Cicero significat ; competitores eius trahere uellent, ideoque Pompeius gener Scipionis et T. Munatius tribunus pl. referri ad senatum de patriciis conuocandis qui interregem proderent non essent passi, cum interregem prodere stata res esset - a. d. XIII Kal. Febr. - *acta etenim magis sequenda et ipsam orationem quæ actis congruit puto*, quam Fenestellam qui a. d. XIV Kal. Febr. tradit - Milo Lanuuium, ex quo erat municipio et ubi tum dictator, profectus est ad flaminem prodendum postera die. Occurrit ei *circa horam nonam* Clodius paulo ultra Bouillas, *rediens ab Aricia*, prope eum locum in quo Bonæ Deæ sacellum est. Erat autem allocutus decuriones Aricinorum. Vehabatur Clodius equo ; *serui XXX fere expediti, ut illo tempore mos erat iter facientibus, gladiis cincti sequebantur. Erant cum Clodio præterea tres comites eius*, ex quibus eques Romanus unus C. Causinius Schola, duo de plebe noti homines P. Pomponius et C. Clodius. Milo ræda uehebatur cum uxore Fausta, filia L. Sullæ dictatoris, et M. Fufio familiare suo. *Sequebatur eos [32] magnum seruorum agmen, inter quos gladiatores quoque erant, ex quibus duo noti Eudamus et Biria. Ii in ultimo agmine tardius euntes cum seruis P. Clodii rixam commiserunt ; ad quem tumultum cum respexisset Clodius minitabundus, umerum eius Biria rumpia traiecit. Inde cum orta esset pugna, plures Miloniani accurrerunt. Clodius uulneratus in tabernam proximam in Bouillano delatus est. Milo ut cognouit uulneratum Clodium, cum sibi periculosius illud etiam uiuo eo futurum intellegeret, occiso autem magnum solacium esset habiturus, etiamsi subeunda esset pœna, exturbari taberna iussit. Fuit antesignanus seruorum eius M. Saufeius, atque ita Clodius latens extractus est multisque uulneribus confectus. Cadauer eius in uia relictum, quia serui Clodi aut occisi erant aut grauius saucii latebant, Sex. Tædus senator, qui forte ex rure in urbem reuertebatur, sustulit et lectica sua Romam ferri iussit ; ipse rursus eodem unde erat egressus se recepit. Perlatum est corpus Clodi ante primam noctis horam, infimæque plebis et seruorum maxima multitudo magno luctu corpus in atrio domus positum circumstetit. Augebat autem facti inuidiam uxor Clodi Fulua quæ cum effusa lamentatione uulnera eius ostendebat. Maior postera die luce prima multitudo eiusdem generis confluit, compluresque noti homines elisi sunt, inter quos C. Vibienus senator. Erat domus Clodi ante paucos menses empta de M. Scauro in Palatio; eodem T. Munatius Plancus, frater L. Planci oratoris, et Q. Pompeius Rufus Sullæ dictatoris ex filia nepos tribuni pl. [33] accurrerunt, eisque hortantibus uulnus imperitum corpus nudum ac cruentatum sicut in lecto erat positum, ut uulnera uideri possent, in forum detulit et in rostris posuit. Ibi pro contione Plancus et Pompeius qui competitoribus Milonis studebant inuidiam Miloni fecerunt. Populus, duce Sex. Clodio scriba, corpus P. Clodi in curiam intulit cremauitque subselliis et tribunalibus et mensis et codicibus librariorum. Quo igne et ipsa quoque Curia flagrauit, et item Porcia basilica, quæ erat ei iuncta, ambusta est. Domus quoque M. Lepidi interregis - is enim magistratus curulis erat creatus - et absentis Milonis eadem illa Clodiana multitudo oppugnauit, sed inde sagittis repulsa est. Tum fasces ex luco Libitinæ raptos attulit ad domum Scipionis et Hypsæi, deinde ad hortos Cn. Pompeii, clamitans eum modo consulem, modo dictatorem. Incendium Curia maiorem aliquanto indignationem ciuitatis mouerat quam interfectio Clodi. Itaque Milo, quem opinio fuerat iuisse in uoluntarium exsilium, inuidia aduersariorum recreatus nocte ea redierat Romam qua incensa erat Curia, petebatque nilo deterius consulatum ; aperte quoque tributim in singulos milia assuum dederat. Contionem ei post aliquot dies dedit M. Cælius tr. pl. atque ipse etiam causam egit ad populum. *Dicebant uterque Miloni a Clodio factas esse insidias*. Fiebant interea alii ex aliis inter reges, quia comitia consularia [34] propter eosdem candidatorum tumultus et easdem manus armatas haberi non poterant. Itaque primo factum erat S.C. ut interrex et tribuni pl. et Cn. Pompeius, qui pro cos. ad urbem erat, *uiderent ne quid detrimenti res publica caperet*, dilectus autem Pompeius tota Italia haberet. Qui cum summa celeritate præsidium comparasset, postulauerunt apud eum familiam Milonis, item Faustæ uxoris eius exhibendam duo adulescentuli qui Appii Claudii ambo appellabantur ; qui filii erant C. Claudii, qui frater fuerat Clodi, et ob id illi patri sui mortem uelut auctore patre persequebantur. Eisdem Faustæ et Milonis familias postulauerunt duo Valerii, Nepos et Leo ; et L. Herennius Balbus P. Clodi quoque familiam et comitum eius postulauit ; eodem tempore Cælius familiam Hypsæi et Q. Pompeii postulauit. Aduerunt Miloni Q. Hortensius, M. Cicero, M. Marcellus, M. Calidius, M. Cato, Faustus Sylla. Verba pauca Q. Hortensius, dixitque *liberos esse eos qui pro seruis postularentur ; nam post recentem cædem manu miserat**

eos Milo sub hoc titulo quod caput suum ulți essent. Hæc agebantur mense intercalari. Post diem tricesimum fere quam erat occisus Clodius Q. Metellus Scipio in senatu contra M. Catonem conquestus est de cæde P. Clodi ; *falsum esse dixit, quod Milo sic defenderet... et Clodium Aricinos decuriones alloquendi gratia abisse profectum cum sex ac XX seruis ; Milonem subito post horam [35] quartam, senatu misso, cum seruis amplius CCC armatis obuam ei contendisse et supra Bouillas inopinantem in itinere aggressum ; ibi P. Clodium tribus uulneribus acceptis Bouillas perlatum ; tabernam in quam perfugerat expugnatam a Milone ; semianimen Clodium extractum, in uia Appia occisum esse anulumque ei morienti extractum ; deinde Milonem, cum sciret in Albano paruulum filium Clodi, uenisse ad uillam et, cum puer ante subtractus esset, ex seruo Halicore quæstionem ita habuisse ut eum articulatim consecaret ; uilicum et duos præterea seruos iugulasse ; ex seruis Clodi qui dominum defenderint undecim esse interfectos, Milonis duos solos saucios factos esse. Ob quæ Milonem postero die XII seruos qui maxime operam nauassent manu misisse, populoque tributim singula milia æris ad defendendos de se rumores dedisse.* Milo misisse ad Cn. Pompeium dicebatur qui Hypsæo summe studebat, quod fuerat eius quæstor, desistere se petitione consulatus, si ita ei uideretur ; Pompeius respondiisse nemini se neque petendi neque desistendi auctorem esse, neque populi Romani potestatem aut consilio aut sententia interpellaturum. Deinde per C. Lucilium, qui propter M. Ciceronis familiaritatem amicus erat Miloni, egisse quoque dicebatur, ne se de hac re consulendo inuidia oneraret. Inter hæc cum crebresceret rumor Cn. Pompeium creari, dictatorem oportere, neque aliter mala ciuitatis sedari posse [36], uisum est optimatibus tutius esse eum consulem sine collega creari, et cum tractata ea res esset in senatu, facta in M. Bibuli sententiam S.C. Pompeius ab interrege Seruio Sulpicio V Kal. Mart. mense intercalario consul creatus est statimque consulatum iniit. Deinde post diem tertium de legibus nouis ferendis rettulit ; duas ex S.C. promulgauit, alteram de ui qua nominatim cædem in Appia uia factam et incendium curiæ et domum M. Lepidi interregis oppugnatam comprehendit, alteram de ambitu, pœna grauiore et forma iudiciorum breuiore. Vtraque enim lex prius testes dari, deinde uno die atque eodem et ab accusatore et a reo perorari iubebat, ita ut duæ horæ accusatori, tres reo darentur. His legibus obsistere M. Cælius tr.pl. studiosissimus Milonis conatus est, quod et priuilegium diceret in Milonem ferri et iudicia præcipitari et cum pertinacius leges Cælius uituperaret, eo processit iræ Pompeius ut diceret, si coactus esset, se armis rem publicam defensurum. Timebat autem Pompeius Milonem seu timere se simulabat ; plerumque non domi suæ sed in hortis manebat, idque ipsum in superioribus circa quos etiam magna manus militum excubabat. Senatum quoque semel repente dimiserat Pompeius, quod diceret timere se aduentum Milonis. Dein proximo senatu P. Cornificius ferrum Milonem intra tunicam habere ad femur alligatum dixerat ; postulauerat ut femur uideret, et ille sine mora tunicam leuarat. Tum M. Cicero exclamauerat omnia illi similia crimina esse quæ in Milonem dicerentur alia. [37] Deinde T. Munatius Plancus tr. pl. produxerat in contionem M. Æmilium Philemonem, notum hominem, libertum M. Lepidi. Is se dicebat pariterque secum quattuor liberos homines iter facientes superuenisse, cum Clodius occideretur, et ob id proclamassent, abreptos et perductos per duos menses in uilla Milonis præclusos fuisse ; eaque res seu uera seu falsa magnam inuidiam Miloni contraxerat. Idem quoque Munatius et Pompeius tribuni pl. in rostra produxerant triumuirum capitalem, eumque interrogauerant an Galatam Milonis seruuum cædes facientem deprehendisset. Ille dormientem in taberna pro fugitio prehensum et ad se perductum esse responderat. Denuntiauerant tamen triumuiro, ne seruo remitteret. Sed postera die Cælius tr. pl. et Q. Manilius Cumanus collega eius ereptum e domo triumuiro seruuum Miloni reddiderant. Hæc, etsi nullam de his criminibus mentionem fecit Cicero, tamen, quia compereram, putauit exponenda. Inter primos et Q. Pompeius et C. Sallustius et T. Munatius Plancus tr. pl. inimicissimas contiones de Milone habebant, inuidiosas etiam de Cicerone, quod Milonem tanto studio defenderet, eratque maxima pars multitudini infensa non solum Miloni sed etiam propter inuisum patrociniū Ciceroni. Postea Pompeius et Sallustius in suspitione fuerunt redisse in gratiam cum Milone ac Cicerone. Plancus autem infestissime perstitit, atque in Ciceronem [38] quoque multitudinem instigauit. Pompeio autem suspectum faciebat Milonem, ad perniciem eius comparari uim uociferatus, Pompeiusque ob ea sæpius querebatur sibi quoque fieri insidias, et id palam, ac maiore manu se armabat. Dicturum quoque diem Ciceroni Plancus ostenderat postea, ante Q. Pompeius idem meditatus erat. Tanta tamen constantia ac fides fuit Ciceronis ut non populi a se alienatione, non Cn. Pompeii suspitionibus, non periculo futurum ut sibi dies ad populum diceretur, non armis quæ palam in Milonem sumpta erant, deterreri potuerit a defensione eius : cum posset omne periculum suum et offensionem inimicæ sibi multitudinis declinare, redimere autem Cn. Pompeii animum, si paulum ex studio defensionis remisisset. Perlata deinde lege Pompeia, in qua id quoque scriptum erat ut quæsitore suffragio populi ex iis qui consules fuerant crearetur, statim comitia habita, creatusque est L. Domitius Ahenobarbus quæsitore. Album quoque iudicium qui de ea re iudicarent Pompeius tale proposuit ut numquam neque clariores uiros neque sanctiores propositos esse constaret. Post quod statim noua lege Milo postulatus est a duobus Appiis Claudiis adolescentibus iisdem a quibus antea familia eius fuerat postulata ; itemque de ambitu ab iisdem Appiis, et præterea de ui a C. Cethego et L. Cornificio ; de sodaliciis [39] a P. Fuluio Nerato. Postulatus autem erat et de sodaliciis et de ambitu ea spe, quod primum iudicium de ui futurum apparebat, quo eum damnatum iri confidebant nec postea responsurum. Diuinatio de ambitu accusatorum facta est quæsitore A. Torquato, atque ambo quæsitores, Torquatus et Domitius, prid. Non. April. reum adesse iusserunt. Quo die Milo ad Domiti tribunal uenit, ad Torquati amicos misit ; ibi postulante pro eo M. Marcello obtinuit ne prius causam de ambitu diceret quam de ui iudicium erat perfectum. Apud Domitium autem quæsitorem maior Appius postulauit a Milone seruos exhiberi numero IV et L, et cum ille negaret eos qui nominabantur in sua potestate esse, Domitius ex sententia iudicium

pronuntiauit ut ex seruorum suorum numero accusator quot uellet ederet. Citati deinde testes secundum legem quæ, ut supra diximus, iubebat ut, priusquam causa ageretur, testes per triduum audirentur, dicta eorum iudices consignarent, quarta die adesse omnes iuberentur ac coram accusatore ac reo pilæ in quibus nomina iudicum inscripta essent æquarentur ; dein rursus postera die sortitio iudicum fieret unius et LXXX ; qui numerus cum sorte obtigisset, ipsi protinus sessum irent ; tum ad dicendum accusator duas horas, reus tres haberet, resque eodem die illo iudicaretur ; prius autem quam sententiæ ferrentur, quinos ex singulis ordinibus accusator, totidem reus reiceret, ita ut numerus iudicum relinqueretur qui sententias ferrent quinquaginta et unus. [40] Primo die datus erat in Milonem testis C. Causinius Schola, *qui se cum P. Clodio fuisse, cum is occisus esset, dixit, atrocitatemque rei factæ quam maxime potuit auxit.* Quem cum interrogare M. Marcellus cœpisset, tanto tumultu Clodianæ multitudinis circumstantis exterritus est ut uim ultimam timens in tribunal a Domitio reciperetur. Quam ob causam Marcellus et ipse Milo a Domitio præsidium implorauerunt. Sedebat eo tempore Cn. Pompeius ad ærarium, perturbatusque erat eodem illo clamore : itaque Domitio promisit se postero die cum præsidio descensurum, idque fecit. Qua re territi Clodiani silentio uerba testium per biduum audiri passi sunt. Interrogauerunt eos M. Cicero et M. Marcellus et Milo ipse. Multi ex iis qui Bouillis habitabant testimonium dixerunt de iis quæ ibi facta erant : *cauponem occisum, tabernam expugnatam, corpus Clodi in publicum extractum esse.* Virgines quoque Albanæ dixerunt mulierem ignotam uenisse ad se quæ Milonis mandato uotum solueret, quod Clodius occisus esset. Vltimæ testimonium dixerunt Sempronia, Tuditani filia, socrus P. Clodi, et uxor Fulua, et fletu suo magnopere eos qui assistebant commouerunt. Dimisso circa horam decimam iudicio T. Munatius pro contione populum adhortatus est ut postero die frequens adesset et elabi Milonem non paterentur, iudiciumque et dolorem suum ostenderet euntibus ad tabellam ferendam. Postero die, qui fuit iudicii summus a. d. IV [41] Id. Aprilis, clausæ fuerunt tota urbe tabernæ ; præsidia in foro et circa omnis fori aditus Pompeius disposuit ; ipse pro ærario, ut pridie, consedit sæptus delecta manu militum. Sortitio deinde iudicum a prima die facta est : post tantum silentium toto foro fuit quantum esse in aliquo foro posset. Tum intra horam secundam accusatores cœperunt dicere Appius maior et M. Antonius et P. Valerius Nepos. Vsi sunt ex lege horis duabus. Respondit his unus M. Cicero ; et cum quibusdam *placuisse ita defendi crimen, interfici Clodium pro re publica fuisse* - quam formam M. Brutus secutus est in ea oratione quam pro Milone composuit et edidit quasi egisset - *Ciceroni id non placuit ut, quisquis bono publico damnari, idem etiam occidi indemnatus posset. Itaque cum insidias Milonem Clodio fecisse posuissent accusatores, quia falsum id erat - nam forte illa rixa commissa fuerat - Cicero apprehendit et contra Clodium Miloni fecisse insidias disputauit, eoque tota oratio eius spectauit. Sed ita constitit ut diximus : nec utrius consilio pugnatum esse eo die, uerum et forte occurrisse et ea rixa seruorum ad cædem peruentum. Notum tamen erat utrumque mortem alteri sæpe minatum esse, et sicut suspectum Milonem maior quam Clodi familia faciebat, ita expeditior et paratior ad pugnam Clodianorum quam Milonis fuerat.* Cicero cum inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circumstantium [42] militum potuerunt. Itaque non ea qua solitus erat constantia dixit. Manet autem illa quoque excepta eius oratio : scripsit uero hanc quam legimus ita perfecte ut iure prima haberi possit.

[...]

Peracta utrimque causa singuli quinos accusator et reus senatores, totidem equites et tribunos ærarios reiecerunt, ita ut unus et L sententias tulerint. Senatores condemnauerunt XII, absoluerunt VI ; equites condemnauerunt XIII, absoluerunt IV ; tr. ærarii condemnauerunt XIII, absoluerunt III. Videbantur non ignorasse iudices *inscio Milone initio uulneratum esse Clodium, sed compererant, post quam uulneratus esset, iussu Milonis occisum.* Fuerunt qui crederent M. Catonis sententia eum esse absolutum [54] ; nam et bene cum re publica actum esse morte P. Clodi non dissimulauerat et studebat in petitione consulatus Miloni et reo adfuerat ; nominauerat quoque eum Cicero præsentem et testatus erat audisse eum a M. Fauonio ante diem tertium quam cædes facta erat, Clodium dixisse periturum esse eo triduo Milonem. Sed Milonis quoque notam audaciam remoueri a re publica utile uisum est. Scire tamen nemo umquam potuit utram sententiam tulisset. Damnatum autem opera maxime Appi Claudii pronuntiatum est. Milo postero die noua lege factus reus ambitus apud Manlium Torquatum absens damnatus est. Illa quoque lege accusator fuit eius Appius Claudius, et cum ei præmium lege daretur, negauit se eo uti. Subscripserunt ei ambitus iudicio P. Valerius Leo et Cn. Domitius Cn. f. Post paucos dies quoque Milo apud M. Fauonium quæsitorem de sodaliciis damnatus est accusante P. Fulvio Nerato, cui e lege præmium datum est. Deinde apud L. Fabium quæsitorem iterum absens damnatus est de ui. Accusauit L. Cornificius et Q. Patulcius. Milo in exilium Massiliam intra paucissimos dies profectus est. Bona eius propter alieni æris magnitudinem semuncia uenierunt. Post Milonem eadem lege Pompeia primus est accusatus [55] M. Saufeius m. f. qui dux fuerat in expugnanda taberna Bouillis et Clodio occidendo. Accusauerunt eum L. Cassius, L. Fulcinius C. f., C. Valerius ; defenderunt M. Cicero, M. Cælius, obtinueruntque ut una sententia absolueretur, [...] manifestumque odium Clodi saluti Saufeio fuit, cum eius uel peior causa quam Milonis fuisset, quod aperte dux fuerat expugnandæ tabernæ. Repetitus deinde post paucos dies apud C. Considium quæsitorem est lege Plautia de ui, subscriptione ea quod loca edita occupasset et cum telo fuisset ; nam dux fuerat operarum Milonis. Accusauerunt C. Fidius, Cn. Aponius Cn. f., M. Seius Sex. f. ; defenderunt M. Cicero, M. Terentius Varro Gibba. Absolutus est sententiis plenius quam prius [...] Sex. autem Clodius quo auctore corpus Clodi in Curiam illatum fuit, accusantibus C. Cæsennio Philone, M. Alfidio, defendente T. Flacconio, magno consensu damnatus est [56]. [...] Multi præterea et præsentem et cum citati non respondissent damnati sunt, ex quibus maxima pars fuit Clodianorum.